

Від книжкового сховища до науково-інформаційного центру: 80 років Науковій бібліотеці Інституту імені В. П. Філатова

Дмитро Горшков, завідувач наукової бібліотеки, науковий співробітник, магістр історії

ДУ «Інститут очних хвороб і тканинної терапії ім. В.П. Філатова НАМН України», Одеса (Україна)

Evolving from a storehouse of books to a scientific information center: the 80th anniversary of the Scientific Library of the Filatov Institute

Dmytro Gorshkov

SI «The Filatov Institute of Eye Diseases and Tissue Therapy of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine»,
Odesa (Ukraine)

У 2026 році наша організація – Державна установа «Інститут очних хвороб і тканинної терапії ім. В.П. Філатова НАМН України» – відзначає своє 90-річчя. Але в процесі ювілейних заходів, які відбуваються протягом усього року, я пропоную звернути увагу на більш скромний ювілей одного з найважливіших підрозділів нашого інституту. А саме у 2026 році відзначає своє 80-річчя Наукова бібліотека Інституту імені В.П. Філатова, яка організована у 1946 році за розпорядженням академіка Володимира Петровича Філатова.

Довгі роки завідувачем бібліотеки був Микола Павлович Корольов, потім його змінила ветеран бібліотечної справи Єлизавета Григорівна Єршкович. Протягом низки років бібліотеку очолювала Галина Олександрівна Чивірьова. Ці імена пам'ятають лише найстарші співробітники інституту, а молодше

покоління з вдячністю згадує Тамілу Агапівну Маришеву, яка багато років вела бібліографічну роботу, а потім очолювала колектив бібліотеки, залишаючись її беззмінним керівником і багато зробивши для поповнення фондів. У наступні роки бібліотекою керували Світлана Маркіянівна Белоусова та Наталія Есперівна Усенко [1]. Нині в нашій науковій бібліотеці працюють три людини. Завідувачем бібліотеки є науковий співробітник, магістр історії Дмитро Володимирович Горшков. Головним бібліотекарем і зберігачем фондів бібліотеки є дуже досвідчений та цінний співробітник Світлана Володимирівна Федотова. Другим бібліотекарем є молодий співробітник, фахівець із комп'ютерних технологій Артем Лихманов.

Виконуючи свою інформаційно-бібліографічну функцію, наша наукова бібліотека за роки свого існування збрала цінну офтальмологічну літературу українською, англійською та іншими мовами, а також велику кількість довідкової, біологічної, загально медичної та загальнонаукової літератури. Так, наприклад, у нас у бібліотеці є унікальне повне зібрання офтальмологічної енциклопедії «System of Ophthalmology» сера Дюк-Елдера, члена Британського королівського медичного товариства.

DOI: <https://doi.org/10.31288/Ukrj.ophtalmol.202658386>

UDC: 027.7:02(091) 16.09.2026

Corresponding author: Gorshkov DV, Head of the Scientific Library, Researcher and MSc (History). SI «The Filatov Institute of Eye Diseases and Tissue Therapy of the NAMS of Ukraine», Odesa, Ukraine.

Received 2025-08-23

Accepted 2026-10-05

Cite this article as: Gorshkov D.V. Evolving from a storehouse of books to a scientific information center: the 80th anniversary of the Scientific Library of the Filatov Institute. Ukr. j. ophthalmol. 2026;5:83-86.

This is an open access article under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license

© The Author, 2026

Видання	Роки випуску	Кількість томів	Головний редактор
1-ше видання	1928–1936	35 томів	Семашко М.А.
2-ге видання	1956–1964	36 томів	Бакулев А.М.
3-тє видання	1974–1989	30 томів	Петровський Б.В.

У продовження розвитку енциклопедичної справи у нас є «Медична енциклопедія», видана Національною академією медичних наук України за редакцією П. І. Черев'як у 2012 році. А з енциклопедією «Енциклопедія сучасної України» ми ведемо прямий науковий діалог і готуємо для нього академічні статті.

Також хочеться сказати, що у фондах бібліотеки є цінні унікальні дисертації та книги основоположників офтальмології М. І. Авербаха, С. С. Головіна, В. П. Філатова, В. П. Одинцова, рідкісні підручники з офтальмології. Багато книг і журналів зі своєї приватної колекції подарував бібліотеці академік Володимир Петрович Філатов. Його приклад наслідували і наші сучасники – вчені нашого інституту. В останні роки ми отримали кілька дарчих комплектів книг, які дарувальники безоплатно передали до фондів бібліотеки. Так, наприклад, за останні десять років дарувальниками наукової бібліотеки стали співробітники інституту. Член-кореспондент Академії медичних наук, професор, д-р мед. наук Наталія Володимирівна Пасечнікова передала в дар бібліотеці понад сто примірників книг. Також дарувальниками книг і зацікавленими читачами бібліотеки є завідувачка лабораторії порушень біокулярного зору, професор, д-р мед. наук Віра Іванівна Сердюченко, професор, д-р мед. наук Едуард Валентинович Мальцев, керівник організаційно-методичного відділу, науковий співробітник Валерія Вікторівна Мирненко. І особливі слова вдячності хочеться сказати вдові професора В. В. Віта, Надії Петрівні Віт, яка передала до фонду бібліотеки 218 книг з особистого зібрання професора.

Крім того, важливо зазначити, що в нашій бібліотеці зберігається повне зібрання кандидатських і докторських дисертацій, які були захищені в Інституті ім. В.П. Філатова. А також повний архів Офтальмологічного журналу, який виходить із 1946 року і донині.

Треба сказати, що наша наукова бібліотека давно вийшла за межі ролі простого сховища паперових книг і журналів. Сьогодні це багатофункціональний науково-інформаційний та аналітичний центр, інтегрований у всі етапи дослідницьких процесів нашого інституту.

Останні п'ять років бібліотека приділяє особливу увагу електронному та інтернет-обслуговуванню. Коли в бібліотеці з'явився ІТ-фахівець, це дало нам змогу розпочати створення електронного каталогу бібліотеки на базі програмного забезпечення "Koha".

Крім того, велика і важлива частина нашої роботи – це сканування найбільш цінних, старовинних, рідкісних букіністичних книг і журналів, які є у фондах бібліотеки Інституту ім. В.П. Філатова. У 2022 році, враховуючи воєнні ризики, член-кореспондент НАМНУ, професор Наталія Володимирівна Пасечнікова ініціювала сканування цінних видань бібліотеки та наукової спадщини В. П. Філатова для їх цифрового збереження та доступності в Інтернеті. Наприкінці 2022 року ми підготували проєкт «Воєнні книги». У межах цього проєкту ми відсканували кілька

книг з офтальмотравматології та лікування опіків. Усі ці книги ми розмістили в нашому репозитарії у розділі «Воєнні книги», щоб будь-які лікарі-офтальмотравматологи в Україні могли скористатися цим цінним матеріалом.

Також хочеться згадати й той факт, що особливу увагу ми приділили науковій спадщині засновника нашого інституту Володимира Петровича Філатова. А саме: докторську дисертацію, присвячену пересадці рогівки, а також 4-томне повне зібрання творів Володимира Петровича Філатова ретельно відскановано, переведено у формат PDF та розміщено в репозитарії нашого інституту. У процесі цієї роботи ми відсканували понад 11 тисяч сторінок друкованого тексту, що становить приблизно шістдесят найменувань різних книг і дисертацій.

Також у межах нашої комп'ютерно-електронної діяльності необхідно сказати таке. По-перше, за останні чотири роки в читальній залі бібліотеки з'явився доступ до Інтернету за технологією Wi-Fi. А також з'явилося комп'ютерне робоче місце з можливістю доступу до мережі Інтернет, і, крім того, у відвідувачів є можливість просто попрацювати за комп'ютером із загальнодоступним безкоштовним програмним забезпеченням.

Продовжуючи тематику комп'ютерно-електронного забезпечення наших відвідувачів, необхідно зазначити таке. Якщо раніше під час отримання інформаційних запитів до бібліотеки ми, бібліотекарі, шукали відповідь на ваші запити лише в паперових фондах бібліотеки та обмежувалися книгами, журналами, дисертаціями й енциклопедіями, то тепер, маючи швидкий Інтернет і комп'ютерного фахівця, ми не обмежуємося лише паперовими фондами, а значну кількість інформації шукаємо в мережі Інтернет і під час відповіді на запити наших читачів надаємо комбіновану відповідь. Останнім часом робота з медичними, офтальмологічними, науковими журналами перейшла в електронний формат. Так, ми працюємо з журналами "Eye" (www.nature.com/eye/) і American Journal of Ophthalmology (www.ajo.com/). А також із науковою базою Research4Life (www.research4life.org).

Також не можна не сказати про те, що у 2022–2023 роках у науковій бібліотеці було організовано «Пункт незламності» [2]. Річ у тім, що в цей період повномасштабного вторгнення по всьому місту, а також у районі нашого інституту почалися систематичні відключення електроенергії. Мешканці найближчих будинків нашого району бачили, що в інституті є світло, і приходили до нас у бібліотеку, щоб зарядити свої гаджети та отримати доступ до мережі Інтернет. Для цього ми навіть закупили певну кількість подовжувачів, а також зарядних пристроїв.

Продовжуючи розповідь про те, що змінилося в бібліотеці останнім часом, треба зазначити, що в бібліотеці розпочалася наукова пошуково-історична робота. Завідувач наукової бібліотеки Дмитро Володимирович

Горшков вивчає історію нашого інституту та пише доповіді з історії нашого інституту, з якими потім виступає на різних наукових бібліотечних та історико-краєзнавчих конференціях. Так, наприклад, Дмитро Володимирович увів у науковий обіг таке поняття, як «четверте покоління філатовців» [3]. У 2024 році він двічі виступав на наукових конференціях в Одеській національній науковій бібліотеці (ОННБ) [2,4]. У 2025 році він виступив у цій же науковій бібліотеці, а також – на науково-практичній конференції, яку проводила кафедра інформаційних технологій Університету «Одеська політехніка» [5]. Співробітники наукової бібліотеки Інституту ім. В.П. Філатова щорічно беруть участь у конференції «Філатовські читання», де представляють інформаційний стенд із монографіями, книгами, брошурами, які написали та видали лікарі й вчені нашого інституту.

За нашу кропітку пошукову та комп'ютерну діяльність завідувач бібліотеки Горшков Дмитро Володимирович і бібліотекар Федотова Світлана Володимирівна у травні 2026 року були нагороджені Офіційною подякою від керівника Південного наукового центру Національної академії наук України, доктора економічних наук, професора Бориса Буркинського [6]. Що стало підтвердженням того, що ми ведемо свою роботу в правильному напрямку.

У процесі своєї роботи ми всіляко прагнемо до того, щоб читальна зала нашої бібліотеки стала місцем зустрічі та спілкування між співробітниками нашого інституту. Так, наприклад, у 2025 році ми провели науково-практичний семінар «Нобелівський тиждень». На цей семінар були запрошені інтерни, аспіранти, молоді вчені нашого інституту. На семінарі ми зробили інформаційні доповіді, присвячені Нобелівському тижню, а саме тому, за що була присуджена Нобелівська премія в галузі медицини, фізики та хімії у 2025 році. Після завершення заслуховування доповідей між молодими вченими виникла жвава дискусія щодо Нобелівської тематики та перспектив розвитку світової медичної науки. Таким чином, ми намагаємося орієнтувати нашу молодь на велику науку, великі відкриття та великі звершення.

Крім того, у наших планах є ідея провести творчі зустрічі з найбільш відомими вченими нашого інституту під назвою «Діалог поколінь». Ми хочемо запросити нашу наукову молодь інтернів, аспірантів, молодих лікарів та попросити відомих учених розповісти про свою творчу наукову кар'єру.

Наразі спільно із заступником директора з наукової роботи, старшим дослідником, д. мед. н. Олегом Сергійовичем Задорожним планується створення окремого наукового архіву на базі нашої бібліотеки. Ми, як співробітники бібліотеки, докладемо всіх зусиль для того, щоб такий новостворений архів функціонував ефективно. Тим більше, що, наприклад, відеоархів публіцистичної журналістики про історію інституту вже створено і він існує в нашій бібліотеці.

Замість висновку

Вісімдесят років для бібліотеки – це не просто ювілейна дата. Це вісім десятиліть збереження знань, наукової пам'яті та спадкоємності поколінь. За цей час змінювалися епохи, технології, наукові напрями та самі уявлення про бібліотеку. Але незмінним залишалося головне – прагнення зберігати знання та робити їх доступними.

Сьогодні Наукова бібліотека Інституту імені В.П. Філатова продовжує жити й розвиватися. Поряд із рідкісними книгами та унікальними дисертаціями з'явилися електронний каталог, цифрові колекції, інтернет-ресурси та репозитарій. Невелика частина наукової спадщини вже переведена в цифрову форму й отримала можливість жити новим життям, стаючи доступною не лише сучасним дослідникам, а й майбутнім поколінням.

Але бібліотека – це передусім не книги і не комп'ютери. Це люди. Ті, хто протягом десятиліть дбайливо збирав і зберігав фонди, ті, хто сьогодні продовжує цю роботу, і ті молоді вчені, які приходять сюди за знаннями, ідеями та натхненням. Саме тому бібліотека залишається справжнім місцем зустрічі – зустрічі людини з книгою, ученого з науковою інформацією, минулого із сучасністю і, найголовніше, різних поколінь.

Нехай же Наукова бібліотека Інституту імені В.П. Філатова й надалі залишається місцем, де зустрічаються знання і люди, досвід і молодість, історія та майбутнє. Місцем, звідки починаються нові наукові ідеї, відкриття та великі звершення.

І тому, відзначаючи наше 80-річчя, хочеться дивитися не стільки назад, скільки вперед. Адже справжня бібліотека ніколи не живе лише своїм минулим. Вона зберігає минуле для того, щоб допомагати створювати майбутнє!

Література

- [Editorial: 70th Anniversary of the Library at Filatov Eye Diseases and Tissue Therapy Institute]. *Oftalmol Zh.* 2016; 1(468):80. Russian.
- Horshkov DV. [Science Library of the State Institution "The Filatov Institute of Eye Diseases and Tissue Therapy": experience of resistance]. In: [Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference with International Participation "V OdesaBiblioSummit"; 2024, Jun 7–9; Odesa, Ukraine]. Ukrainian.
- Horshkov DV, Zadorozhnyy OS. [The Fourth Generation of Filatovites: Continuity of Traditions and Achievements of the V.P. Filatov Institute]. In: [Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference with International Participation "Institutions of National Memory and Global Partnership in Preservation of Cultural Heritage"; 2025, Aug 21–23; Odesa, Ukraine]. Ukrainian.
- Horshkov DV. [Scientific Work of the V.P. Filatov Institute: Historical and Ethnocultural Aspects]. In: [Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference

- “Ethnocultural Diversity of Ukraine: National Unity and European Integration Progress”; 2024, Aug 22–24; Odesa, Ukraine]. Ukrainian.
5. Horshkov DV. [Scientific Library of the Filatov Institute: History of Resilience and Overcoming Challenges]. In: [Proceedings of the 18th International Scientific and Practical Conference “Information Education and Professional Communication Technologies of the 21st Century”; 2025, Sep 10–12; Odesa, Ukraine]. Ukrainian.
6. Filatov institute marks Science Day by honoring its researchers. [Internet]. Available from: <https://institut-filatova.com.ua/en/filatov-institute-marks-science-day-by-honoring-its-researchers/>